
Norsk hev ikkje sidotyngd

Yversyn:

- I norske ord er det berre éi staving som kann bera fram eit skil i ljodfall og lengd. Som visi er i bokheimen, segjer dei at denne stavingi hev «tyngd».
 - Det hev voret vanlegt å halda fyre at det er millomlag med tyngd i norsk, elder «sidotyngd», dei kallar.
 - Men detta byggjer på syni at sume ljod og ljoddrag berre kann vera løyvde um dei hev tyngd.
 - Men det er ugreidt å sjå kvat denne syni byggjer på, og me kann trygt vanda henne.
 - Utfallet vert at me ikkje treng å gjeta på at norsk hev «sidotyngd».
-

1 Innleiding

- (1) Her skal *norsk* tyda det sama som «austnorskt bymål» (Kristoffersen 2000: 8–10).
- (2) Eg byggjer på sedvanlega syner um stavingar og tyngd. Denne fyrelesnaden er berre um «sidotyngd» innanfyre eit slikt stavverk.
- (3) Eg kjem berre til å sjå på einskilde mangstavade ord sagde fyre seg sjølve.

2 Tyngd

- (4) I norske ord er det ei og berre ei staving der både eit skil i ljodfallet og eit skil i lengd kann verta framborne.
- (5) Desse skili kann berre berast fram på eit sjølvljod.

- (6) I høgsto kann det skilja millom fjore ord:
- /màta/ – /mà:ta/ – /mâta/ – /mâ:ta/
- (7) Stavingi som kann hava desse tvau skili hev (*hovud-*)*tyngd* (Kristoffersen 2000: 141).

3 Lengd

3.1 Sjølvljodlengd

- (8) Som me såg i (6), er lengd ordskiljande.
- (9) Lengdskilet kann snart sagt berre koma fram på sjølvljodet, der lange sjølvljod er på lag tvilange i høve til dei stutte.

(10) LANGE TIL STUTTE SJØLV LJOD

Kjelda	Høve
Fintoft (1961: 33–34)	1.5–2
Vanvik (1966: 57, 60, 62)	2.4–2.8
Vanvik (1972: 151–152, 154)	2.1–2.7
Behne o.a. (1996: 14)	1.7–1.9
Payne o.a. (2017: 146, 153)	1.4–3.3
Block (2018: 11)	2

3.2 Medljodlengd

- (11) Eit medljod som fylgjer rett etter eit tyngt *stutt* sjølvljod er jamnaste lengt, men treng ikkje vera det. Eit sovoret medljod kallar eg eit «langt» medljod her.

- [mâtə] ‘golvklæde; talkunna’ – [vîstə] ‘visste’

- (12) Eit medljod vert ikkje lengt etter eit tyngt *langt* sjølvljod = «stutt» medljod.

- [mâ:tə] ‘mata’ – [vî:stə] ‘viste’

(13) «LANGE» TIL «STUTTE» MEDLJOD

Kjelda	Høve
Fintoft (1961: 34)	1.1–1.2
Jensen (1962: 679–680)	1.2
Vanvik (1966: 57, 61, 63)	1.1–1.5
Vanvik (1972: 151–152, 154)	1.1–1.4
Payne o.a. (2017: 146, 153)	1.0–1.8
Block (2018: 12)	1.6

- (14) Er so det kjem meir en éi staving etter det tyngda stutta ljodet, læt det so at medljodlengingi vantar (Alnæs 1925: 17; Vanvik 1972: 148).
- [ànanas] ‘furoeple’ – [dùminu] ‘steinleik’

3.3 Utgreiding

- (15) Lengdskilet i (6) lyt berast fram med lengdi på sjølvljodet.
- (16) Talararne kann fritt hava lengdi på medljodet til å auka detta lengdskilet.
- (17) Fyre høyrararne er medljodlengdi berre ein liten ymt um lengdskilet.
- (18) Van Dommelen fann at «lange» medljod (høve 1.5) gjerer at sjølvljodet framanfyre berre læt 5 % stuttare (1999: 111, 114).

4 Skil utanfyre tyngdi

- (19) Eit skil i ljodfallet kann berre berast fram einn stad i ordet. Difyre er det uråd å skilja millom ord på denne gjerdi:

- */sâmàta/ – */sâmâta/

- (20) Eit værugt skil i ljodfallet kjem burt når den stavingi misser tyngdi si (Kristoffersen 2000: 141):

/l̥anə/ ‘landet’	/l̥isoml̥anə/ ‘liksomlandet’
/l̥ânə/ ‘landa’	/l̥isoml̥ânə/ ‘liksomlanda’
/jæ:ŋə/ ‘jarnet’	/rê:vəjæ:ŋə/ ‘revajarnet’
/jæ:ŋə/ ‘hjerne’	/rê:vəjæ:ŋə/ ‘revahjerne’

- (21) Ulíkt ljodfallet kann eit skil i lengdi berast fram utanfyre den tyngda stavingi au:

- /û:tak/ ‘utakk’ – /û:tâ:k/ ‘uttak’
- /hàgis/ ‘saudakrâser’ – /tòri:s/ ‘turris’

- (22) Eit værugt skil i ljodlengdi vert verande når den stavingi misser tyngdi si (2000: 141):

/tap/ ‘tapp’	/sævətap/ ‘saudatapp’
/tâ:p/ ‘tap’	/sævətâ:p/ ‘saudatap’
/l̥esə/ ‘lessa’	/brô:l̥esə/ ‘brådlessa’
/l̥e:sə/ ‘lesa’	/brô:l̥e:sə/ ‘brådlesa’

5 Sidotyngd?

- (23) Det hev voret sedvanen å ganga ut frå at norsk hev millomlag med tyngd.
- (24) Utgangsstodo fyre denne dryftingi vert det mætande verket frå Kristoffersen (2000), og han tek til ords at norsk hev tvau millomlag med tyngd:
- «Linn sidotyngd»
 - «Sterk sidotyngd»
- (25) Det er nokot uskillegt kvat skilnaden millom «linn» og «sterk» sidotyngd er, og Kristoffersen gjeng ved at det ikkje synest vera råd å høyra nokon skilnad millom dei tvau tyngdarlagi (2000: 193).
- (26) I utgreidingi hans Kristoffersen er «sidotyngd» eit tinglaust umgrip, og i stavverket hans vert det skapfest med eit mark på den næst høgsta randi i grindi som ikkje er uppflutt til topprandi (2000: 145, 167).

Hovudtyngd										x
Sidotyngd		(x								x)
Tyngdarføter		(x	x)			(x	x)			
Ljod		M	S	M.	M	S	M.	M	S	

5.1 Linn sidotyngd

- (27) Um fyrsta stavingi i ordet ikkje hev hovudtyngd, då hev ho linn sidotyngd (Kristoffersen 2000: 163–166).
- (28) Grunngjevingarne hans Kristoffersen er desse:
1. Sjølvljodet [ɛ] kann vera i opna stavingar berre um det høyrer til ein «tyngdarfot». Ordskap som [tɛ.lə.¹fu:n] og [sɛ.lək.¹su:n] syner at fyrsta stavingi hev sidotyngd (2000: 21, 164).
 2. I austnorskt folkamål vert «hovudtyngdi flutt til fyrstestavingi», som gjev [²tɛ.lə.¹fu:n] og [²sɛ.lək.¹su:n]. Det syner at ein tyngdarfot vert bygd fremst i ordet fyrr en hovudtyngdi vert flutt dit (2000: 165–166, 272).
- (29) Men desse grunngjevingarne byggjer på gissingar:
1. (a) At [ɛ] finst i opna stavingar berre um han høyrer til ein tyngdarfot, fylgjer berre frå gisset um at [ɛ] er det tyngda og [ə] det utyngda avbrigdeljodet av sama skilljodet /e/. Vandar me det gisset, grev det grunnen undan trui på sidotyngdi òg (Vanvik 1972: 134–135).

(b) Grunngevingi synest ganga i ring. At sjølvljodet [ɛ] er der, er merke på at det er tyngd der, og tyngdi tyder ut kvifyre ljodet er [ɛ]. Kvart gisset byggjer på hitt.

(c) I røyndi er sjølvljodi [ɛ] og [ə] åtskilde i ei stengd endastaving:

/ʃø:vət/ 'sjovit' /ʃêlet/ 'beingrind' /kù:pek/ 'kopek'
/ʃø:væt/ 'skovet' /ʃêlæt/ 'flasutt' /tâlək/ 'borddisk'

(d) Skilet kjem burt i andra stodor, og folk er usams um ljodet er [ɛ] elder [ə]. Sjø at Berulfsen ljodskriv [selekʃo:n] med [e] i andra stavingi (1969: 279), men Kristoffersen ljodskriv det med [ə]. Når ein viser til stodo, kann ein med andre ord ordleggja ei ålmenn fyresegn fyre når skilet millom [ɛ] og [ə] kjem burt, utan at ein treng å gripa til «sidotyngd».

2. (a) At det alt må finnast ein tyngdarfot der tyngdi vert flutt til, er eit krav som kjem frå gisseverket sjølv. Med ein annan inngang, som ein der ordingi ikkje vert avleidd stig fyre stig, er det ingen grunn til å taka til ei sovori framferd.

(b) Ingen grunnar vert framlagde fyre at tyngdi er framflutt til fyrsta stavingi frå eit annat læge i ordet, i staden fyre at tyngdi vart lagd på fyrstestavingi alt frå fyrsto.

(c) Det er uvisst korso læget fyre hovudtyngdi i eitt målføre byrter kvar sidotyngdi ligg i eit annat målføre.

(30) Ulikt hovudtyngdi er det ingen kjende ljoddrag som gjeng saman med «linn sidotyngd» (Kristoffersen 2000: 163).

5.2 Sterk sidotyngd

(31) «Sterk sidotyngd» finst tvo stader:

- På sume avleidingsetterfeste som /-he:t/ og /-dom/ (Kristoffersen 2000: 44, 182, 184).
- På alle samansetningslekkar som ikkje stend fremst. Den fremste lekken hev hovudtyngdi (2000: 184).

(32) Det er berre éi grunngeving fyre denne syni:

- Grunndeilderna nemnda i (31) hev anten eit langt sjølvljod elder eit langt medljod, og sidan ljodlengd berre finst i tyngda stavingar, lyt desse grunndeilderna hava tyngd i nokon mun (2000: 117–120, 184).

(33) Men denne grunnngjevingi byggjer på ei gissing au:

- At ljodlengd er bundi til tyngdi, er ei gissesetning, og det er ikkje audsynt kvifyre lengd ikkje skal kunna finnast utan tyngd.
- Etter Kristoffersen er ljodlengdi ei fylgja av tyngd (2000: 117–120). Dømingi gjeng med andre ord i ring: Eit langt ljod er merke på at det er tyngd der, og tyngdi tyder ut kvifyre ljodet er langt.
- Kristoffersen gjeng ved at det vantar audhøyrde merke på medljodlenging i desse grunndeilderna (2000: 190). So langt eg veit, hev ingen synt fram at denne lengingi finst.

6 Utgang

(34) Det er einn stad i ordet som stend framum hine, ved at det er den einaste staden der eit skil i ljodfallet kann berast fram = «tyngd».

(35) Det er ingi andre ljodlagsskil som er bandlagde til serlege luter av ordet, og det er ingi andre ljodlagsskil som kjem burt når tyngdlæget vert flutt.

(36) Utfallet vert at me ikkje treng å gjeta på at norsk hev millomlag med tyngd.

Tilvisingar

- Alnæs, Ivar. 1925. *Norsk uttaleordbok*. 2. utg. Utgitt av Bymålslaget. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Behne, Dawn, Bente Moxness og Anne Nyland. 1996. Acoustic-phonetic evidence of vowel quantity and quality in Norwegian. *Speech, Music and Hearing. Quarterly Progress and Status Report* 37(2): 13–16.
- Berulfsen, Bjarne. 1969. *Norsk uttaleordbok*. Utgitt av Bymålslaget. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Block, Aleese Susan. 2018. *Acoustic cues in the production and perception of Norwegian vowel quantity*. Master of Arts thesis. Department of Linguistics. University of Colorado.
- van Dommelen, Wim A. 1999. Auditory accounts of temporal factors in the perception of Norwegian disyllables and speech analogs. *Journal of Phonetics* 27(1): 107–123.
- Fintoft, Knut. 1961. The duration of some Norwegian speech sounds. *Phonetica* 7(1): 19–39.
- Jensen, M. Kloster. 1962. Long consonant after short vowel. *Proceedings of the fourth international congress of phonetic sciences* (University of Helsinki, 04.–09.09.1961). Antti Sovijärvi og Pentti Aalto styrde. *Janua linguarum. Studia memoriae Nicolai van Wijk dedicata*. Series maior 10. The Hague: Mouton & Co, 678–681.
- Kristoffersen, Gjert. 2000. *The phonology of Norwegian*. The phonology of the world's languages. Oxford: Oxford University Press.
- Payne, Elinor, Brechtje Post, Nina Gram Garmann og Hanne Gram Simonsen. 2017. The acquisition of long consonants in Norwegian. *The phonetics and phonology of geminate consonants*. Haruo Kubozono styrde. Oxford studies in phonology and phonetics 2. Oxford: Oxford University Press, 130–162.
- Vanvik, Arne. 1966. *A phonetic-phonemic analysis of the dialect of Trondheim*. Universitetsforlaget.
- . 1972. A phonetic-phonemic analysis of Standard Eastern Norwegian. Part I. *Norwegian Journal of Linguistics* 26(2): 119–164.